

๑.๔๓ สะเดา

ชื่อท้องถิ่น	สะเดา
ชื่ออื่นๆ	สะเดา สะเดาบ้าน (ภาคกลาง), สะเลียม (ภาคเหนือ), เดา กระเดา กะเดา (ภาคใต้), จะตัง จะตัง (ส่วย), ผักสะเลม (ไทลื้อ), ลำต้าว (ลัวะ), สะเรียม (ขมุ), ตะหม่าเหมาะ (กะเหรี่ยงแดง), ควินิน (ทิวไป), สะเดาอินเดีย (กรุงเทพฯ), กาเดา, เดา, ไม้เดา ฯลฯ
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss
ชื่อพ้อง	<i>Azadirachta indica</i> var. <i>siamensis</i> Valetton, <i>Melia azadirachta</i> L.
ชื่อวงศ์	MELIACEAE
ชื่อสามัญ	Neem tree / Siamese neem tree

รหัสพรรณไม้ ๑-๖๓๑๑๙๐๖-๑๓-๐๔๓

จำนวนที่พบ ๒ ต้น

สถานภาพ (IUCN) พบทั่วไป (Least Concern: LC)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ต้นสะเดา เป็นพันธุ์ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีความสูงประมาณ ๒๐-๒๕ เมตร ลักษณะของต้นเป็นทรงเรือนยอดเป็นพุ่มหนาที่ตลอดปี มีรากที่แข็งแรง กว้างขวาง และหยั่งลึก เปลือกของลำต้นค่อนข้างหนา มีสีน้ำตาลเทาหรือสีเทาปนดำ ผิวเปลือกแตกเป็นร่องตื้น ๆ หรือเป็นสะเก็ดยาว ๆ เยื้องสลับกันไปตามความยาวของลำต้น ส่วนเปลือกของกิ่งมีลักษณะค่อนข้างเรียบ และเนื้อไม้มีสีแดงเข้มปนสีน้ำตาล เสี้ยนค่อนข้างสับสนเป็นริ้ว ๆ แฉก เนื้อหยาบ เป็นมันลื่น มีความแข็งแรงทนทาน ส่วนแกนไม้มีสีน้ำตาลแดง มีความแข็งแรงและทนทานมาก ใบมีสีเขียวเข้มหนาที่ใบ เมื่ออ่อนมีสีแดง ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ยาวประมาณ ๑๕-๓๕ เซนติเมตร มีใบย่อยประมาณ ๔-๗ คู่ ใบย่อยติดตรงข้ามหรือกึ่งตรงข้าม ลักษณะใบเป็นรูปใบหอกถึงรูปเคียวโค้ง กว้างประมาณ ๑.๕-๓.๕ เซนติเมตรและยาวประมาณ ๕-๙ เซนติเมตร โคนใบเบี้ยวเห็นชัดเจน ส่วนปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม ขอบใบเป็นจักคล้ายฟันเลื่อย ค่อนข้างเกลี้ยง มีเส้นใบอยู่ประมาณ ๑๕ คู่ ก้านใบย่อยยาวประมาณ ๑-๒ เซนติเมตร ใบที่อยู่ปลายช่อจะใหญ่สุด ส่วนก้านใบยาวประมาณ ๓-๗ เซนติเมตร ผิวก้านค่อนข้างเกลี้ยง มีต่อม ๑ คู่ที่โคนก้านใบ ในพื้นที่แล้งจัด ต้นจะทิ้งใบเฉพาะส่วนล่าง ๆ ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม และใบใหม่จะผลิขึ้นมาในช่วงเดือนมีนาคมจนถึงเดือนเมษายน ซึ่งช่วงนี้ต้นสะเดาจะแทงยอดอ่อนพุ่งขึ้นอย่างรวดเร็ว ดอก ออกเป็นช่อแยกแขนงขนาดใหญ่ตามง่ามใบหรือตามมุมที่ร่วงหลุดไปและที่ปลายกิ่ง ยาวได้ถึง ๓๐ เซนติเมตร ดอกมีขนาดเล็กสีขาวหรือสีเทา ดอกมีกลิ่นหอมอ่อน ๆ แกนกลางของช่อมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑.๕ มิลลิเมตร ลักษณะค่อนข้างเกลี้ยง แตกกิ่งก้านออกเป็น ๒-๓ ชั้น ที่ปลายเป็นช่อกระจุกอยู่ ๑-๓ ดอก มีขนคล้ายไหม มีใบประดับและใบประดับย่อยเป็นรูปใบหอก ยาวประมาณ ๐.๕-๑ มิลลิเมตร มีขนนุ่มและสั้น ส่วนก้านดอกย่อยยาวประมาณ ๒ มิลลิเมตร มีขนนุ่มสั้นขึ้นทั้งสองด้าน ท่อเกสรตัวผู้เกลี้ยงหรือมีขนนุ่ม มีสัน ๑๐ สัน ขอบบนเป็นพู่กลม ๑๐ พู่ มีอับเรณู ๑๐ อัน ยาวประมาณ ๐.๘ มิลลิเมตร ลักษณะเป็นรูปรีแคบ ส่วนรังไข่เกลี้ยงหรือมีขนนุ่มสั้น มักจะออกดอกในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคม (ในช่อดอกมีสารจำพวกไกลโคไซด์ Nimbasterin ๐.๐๐๕% และมีน้ำมันหอมระเหยที่มีรสเผ็ดจัดอยู่ ๐.๕% นอกจากนี้ยังพบว่ามีสาร Nimbecetin, Nimbesterol, กรดไขมัน และสารที่มีรสขม) ผล จะคล้ายผลองุ่น ผลมีลักษณะกลมรี ขนาดกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตรและยาวประมาณ ๑-๒ เซนติเมตร ผลอ่อนมีสีเขียว เมื่อสุกแล้วจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอมเขียว มีรสหวานเล็กน้อย ผลจะสุกในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายนขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะสุกเร็วกว่าภาคกลาง เป็นต้น (ผลมีสารขมที่ชื่อว่า Bakayanin) เมล็ดมีลักษณะกลมรี ผิวเมล็ดค่อนข้างเรียบหรือแตกเป็นร่องเล็ก ๆ ตามยาวสี

เหลืองซีดหรือเป็นสีน้ำตาล ในน้ำหนัก ๑ กิโลกรัม จะมีเมล็ดประมาณ ๔,๐๐๐ เมล็ด ซึ่งในเมล็ดจะมีน้ำมันอยู่ประมาณ ๔๕% (ในเมล็ดมีน้ำมัน Margosic acid ๔๕% หรือเรียกว่า Nim oil และมีสารขม Nimbin)

การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น

• อาหาร

๑) ยอดอ่อนและดอกอ่อนใช้รับประทานเป็นผักสดหรือใช้ลวกกินกับน้ำพริกหรือลาบ (กะเหรี่ยงแดง), ยอดอ่อนใช้กินกับลาบ (ไทลื้อ) ส่วนช่อดอกใช้ลวกกินกับน้ำพริก (คนเมือง), หรือจะใช้ดอกรับประทานร่วมกับแกงหน่อไม้หรือลาบก็ได้ (คนเมือง), ส่วนแกนในยอดอ่อนใช้ประกอบอาหารได้ เช่น การนำมาทำเป็นแกง (ลัวะ)

๒) น้ำปลาหวานสะเดา อีกหนึ่งเมนูอาหารที่ให้พลังงานค่อนข้างสูง ให้โปรตีนพอใช้ แต่ให้ไขมันต่ำ มีคุณค่าทางอาหารสูง ทั้งแร่ธาตุและวิตามิน ช่วยแก้ไข้หวัด บรรเทาความร้อนในร่างกาย ช่วยปรับธาตุให้สมดุล ช่วยทำให้เจริญอาหาร ทั้งยังช่วยลดความเสี่ยงและป้องกันโรคมะเร็งได้อีกด้วย

• สรรพคุณ

๑) ช่วยบำรุงธาตุในร่างกาย (ดอก, ใบ, ผล)

๒) ช่วยบำรุงธาตุไฟ ขับน้ำย่อยอาหารทำให้กระเพาะย่อยอาหารได้ดีขึ้น (ใบ, แก่น)

๓) ช่วยบำรุงโลหิต (ใบ, แก่น)

๔) น้ำตาลที่ได้จากการหมักน้ำจากลำต้นมีแร่ธาตุ ใช้เป็นยาบำรุงร่างกาย (ลำต้น)

๕) ช่วยบำรุงและรักษาสายตา โดยพบว่าผู้ที่รับประทานยอดสะเดาตั้งแต่เด็ก เมื่ออายุ ๙๐ กว่าสายตายังดีมาก (ยอดอ่อน)

๖) ใช้เป็นยาขมเจริญอาหาร ด้วยการนำช่อดอกนำมาลวกน้ำร้อน จิ้มน้ำปลาหวานหรือน้ำพริก หรือจะใช้เปลือกสดประมาณ ๑ ฝ่ามือนำมาต้มกับน้ำ ๒ ถ้วยแก้ว ใช้รับประทานครั้งละครึ่งถ้วยแก้ว (ผลอ่อน, ลำต้น, เปลือกต้น, เปลือกราก, ราก, ใบอ่อน, ดอก)

๗) ช่วยแก้กษัยหรือโรคหอบหืด ผอมแห้งแรงน้อย (เปลือกต้น)

๘) ช่วยรักษาโรคแทรกซ้อนในผู้ป่วยเอดส์ เนื่องจากการรับประทานใบสะเดาเป็นอาหารจะช่วยให้เจริญอาหาร ลดอาการเบื่ออาหารหรือกินอาหารได้น้อยแล้วทำให้หอบหืดจนทำให้เกิดโรคแทรกซ้อน (ใบ)

๙) ช่วยลดความเครียด โดยมีผลการทดลองในหนู ระหว่างกลุ่มที่ได้รับน้ำใบสะเดาคั้นและกลุ่มที่รับยา Diazepam (valium) ซึ่งเป็นยาลดความกังวล ผลการทดลองพบว่าสะเดาส่งผลได้ดีเท่ากับหรือดีกว่ายา diazepam (valium) (ใบ)

๑๐) ช่วยทำให้นอนหลับสบาย หรือหากนอนไม่หลับ ให้ใช้ใบและก้านสะเดาประมาณ ๑ กำมือ ใส่น้ำพอท่วมยาแล้วต้มให้เดือดนาน ๕-๑๐ นาที ใช้กินครั้งละ ๑ แก้ว วันละ ๓-๔ เวลา (ใบ, ก้านใบ)

• การใช้ประโยชน์อื่นๆ

๑) ไม้สะเดา มีลักษณะคล้ายกับเนื้อไม้มะฮอกกานี ยิ่งมีอายุมากเนื้อไม้ยิ่งแกร่งเหมือนไม้แดง ไม้ประดู่เหมาะสำหรับนำมาใช้ทำเฟอร์นิเจอร์หรือสิ่งก่อสร้าง ในบ้านเรานิยมใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือน เช่น ทำเสาบ้าน ทำฝาบ้าน ไม้กระดานปูพื้น เครื่องบนที่รองรับน้ำหนักจากคาน ตง เป็นต้น แลมนอดยังไม่กินอีกด้วย หรือนำไปทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เนื่องจากเนื้อไม้สะเดามีความทนทาน ชัดเงาได้ดี มีสีแดงสวย และยังสามารถนำมาใช้ทำเป็นเชื้อเพลิง ปลุกเป็นไม้ฟืนได้ดี เพราะเนื้อไม้หนักพอสมควร ให้ความร้อนจำเพาะสูง

๒) ต้นสะเดาเป็นต้นไม้ที่ปลูกได้ง่าย เติบโตเร็ว ทนทานต่อสภาพอากาศแห้งแล้งได้ดี และยังมีอายุยืนยาว อาจอยู่ได้นานถึง ๒๐๐ ปี ใช้ปลูกเป็นแนวรั้วหรือปลูกเพื่อให้ร่มเงาได้

๓) สารสกัดสะเดาที่มีในเมล็ดและใบ ใช้เป็นสารป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช

ภาพที่ ๔๓ แสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของ สะเดา

ลักษณะวิสัย

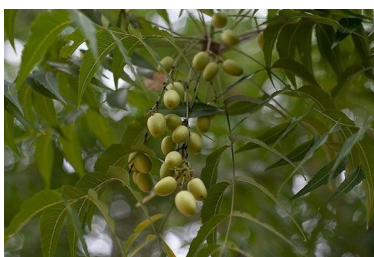
ลำต้น

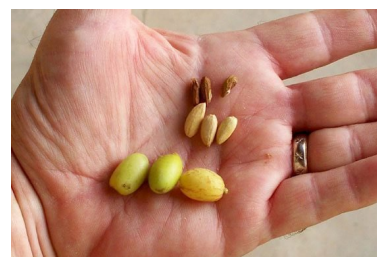
ใบ

ดอก

ผล

เมล็ด

แหล่งอ้างอิง : เมดไทย. (๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓). “สะเดา สรรพคุณและประโยชน์ของสะเดาไทย ๘๖ ข้อ!”.
<https://medthai.com/สะเดา>